

Інна Анатоліївна ГУЦУЛ
викладач кафедри податків і фіскальної політики
Тернопільського національного економічного університету
Україна, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11, 46000
inna_14.01.81@ukr.net

МИТНІ РЕЖИМИ ЯК ЗАСІБ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація

Досліджено сутність та види митних режимів. Проведено загальний аналіз результативності використання митних режимів у стимулюванні та обмеженні інвестиційно-інноваційної діяльності. Запропоновано напрями удосконалення митних заходів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду.

Формування та зміна митної політики знаходиться під впливом глобалізаційних процесів. Для досягнення найбільш вигідного становища у міжнародній спільноті з одночасним дотриманням національних інтересів Україні необхідно проводити продуману дипломатичну політику по відношенню до країн та союзів країн, з якими вона межує або планує вступити в певні інтеграційні об'єднання.

При формуванні інструментів реалізації митної політики держави велика роль відведена митним режимам, за допомогою яких формуються стимули та обмеження інвестиційно-інноваційної діяльності. Тому питання формування митних режимів з певними стимулюючими факторами (пільгами, більш низькими внутрішніми податками, врегулювання цін на послуги митних перевізників, які в Україні є вищими за європейських) або навпаки включити певні обмеження з метою захисту національного ринку (антидемпінгове мито, високий рівень ПДВ, коригування митної вартості, квоти тощо) є актуальним та своєчасним.

Метою статті є обґрунтування теоретичних та практичних засад використання митних режимів з метою покращення інвестиційно-інноваційного розвитку економіки України.

Переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України здійснюється згідно з митним режимом. Декларант має право обрати митний режим, у який він бажає помістити товар, за умов дотримання вимог щодо такого режиму та в порядку, встановленому діючим законодавством. Митний режим обумовлює порядок переміщення товарів і транспортних засобів, визначає їх статус, встановлює межі прав фізичних і юридичних осіб з розпорядження товарами і транспортними засобами, що знаходяться в їх володінні та ввезеними на територію України, наступним транзитом або вивезенням за її межі.

Таким чином, інститут митного режиму є з одним ключових у митному праві України, оскільки кожен суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності, переміщуючи товар через митний кордон, зобов'язаний декларувати свій товар, обираючи цьому при сприятливий найбільш йому режим залежно від мети такого переміщення. Правильний вибір митного режиму – запорука ефективного здійснення зовнішньоекономічної операції та активізації інвестиційно-інноваційної діяльності.

Ключові слова: митний режим, мито, інвестиційно-інноваційна діяльність, зовнішньоекономічні відносини, спеціальна економічна зона, стимулювання, обмеження, пільгове оподаткування.

ТАМОЖЕННЫЕ РЕЖИМЫ КАК СРЕДСТВО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННО-ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

Исследована сущность и виды таможенных режимов. Проведен общий анализ результативности использования таможенных режимов в стимулировании и ограничении инвестиционно-инновационной деятельности. Предложены направления совершенствования таможенных мер стимулирования инвестиционно-инновационной деятельности в Украине с учетом зарубежного опыта.

Формирование и изменение таможенной политики находится под влиянием глобализационных процессов. Для достижения наиболее выгодного положения в международном сообществе с одновременным соблюдением национальных интересов Украины необходимо проводить продуманную дипломатическую политику по отношению к странам и союзам стран, с которыми она граничит или планирует вступить в определенные интеграционные объединения.

При формировании инструментов реализации таможенной политики государства большая роль отведена таможенным режимам, с помощью которых формируются стимулы и ограничения инвестиционно-инновационной деятельности. Поэтому вопрос формирования таможенных режимов с определенными стимулирующими факторами (льготами, более низкими внутренними налогами, урегулирования цен на услуги таможенных перевозчиков, которые в Украине выше европейских) или наоборот включить определенные ограничения в целях защиты национального рынка (антидемпинговые пошлины, высокий уровень НДС, корректировки таможенной стоимости, квоты и т.д.) является актуальным и своевременным.

Целью статьи является обоснование теоретических и практических основ использования таможенных режимов с целью улучшения инвестиционно-инновационного развития экономики Украины.

Перемещение товаров и транспортных средств через таможенную границу Украины осуществляется согласно таможенным режимам. Декларант имеет право выбрать таможенный режим, в который он желает поместить товар, при условии соблюдения требований относительно такого режима и в порядке, установленном действующим законодательством. Таможенный режим обуславливает порядок перемещения товаров и транспортных средств, определяет их статус, устанавливает пределы прав физических и юридических лиц по распоряжению товарами и транспортными средствами, находящимися в их владении и ввезенными на территорию Украины, следующим транзитом или вывозом за ее пределы.

Таким образом, институт таможенного режима является с другом ключевых в таможенном праве Украины, поскольку каждый субъект внешнеэкономической деятельности, перемещая товар через таможенную границу, обязан декларировать свой товар, выбирая этом при благоприятный наиболее ему режим в зависимости от цели такого перемещения. Правильный выбор таможенного режима - залог эффективного осуществления внешнеэкономической операции и активизации инвестиционно-инновационной деятельности.

Ключевые слова: *таможенный режим, пошлина, инвестиционно-инновационная деятельность, внешнеэкономические отношения, специальная экономическая зона, стимулирования, ограничения, льготное налогообложение.*

Inna Anatoliivna HUTSUL
The teacher,
Ternopil National Economic University
Ukraine, Ternopil, st. Lviv, 11, 46000
inna_14.01.81 @ ukr.net

CUSTOMS REGIME AS A MEANS OF REGULATING INVESTMENT AND INNOVATION ACTIVITY

Summary

The essence and types of customs regimes. A general analysis of the impact of the use of customs regimes in promoting and limiting investment and innovation. Directions improving customs stimulus investment and innovation activity in Ukraine on the basis of international experience.

Shaping and changing of customs policy is influenced by globalization processes. To achieve the most advantageous position in the international community, while upholding national interests of Ukraine it is necessary to carry out an elaborate diplomatic policy towards the countries and alliances of countries with which it shares borders or plans to enter into certain integration associations.

In forming the instruments of implementation of customs policy large role is played by the Customs procedures by which formed the incentives and constraints of investment and innovation activities. Therefore the question of the formation of the customs regimes with certain stimulating factors (benefits, lower internal taxes, settlement prices for the services of customs carriers, which in Ukraine is higher European), or vice versa to include certain restrictions in order to protect the national market (anti-dumping duties, the high level of VAT, adjustments to the customs cost, quotas, etc.) is relevant and timely.

The aim of the article is to validate the theoretical and practical bases of use of customs regimes in order to improve investment and innovation development of Ukraine's economy.

Movement of goods and vehicles across the customs border of Ukraine is carried out according to the customs regime. Declarant has the right to choose the customs regime, in which he wishes to place the goods, subject to the requirements for such a regime and in the manner prescribed by applicable law. Customs regime determines the order of movement of goods and vehicles, determine their status, establishes the limits of the rights of individuals and entities on the orders of the goods and vehicles that are in their possession and imported into the territory of Ukraine in transit or export abroad.

Thus, the institution of the customs regime is another key to the Customs Law of Ukraine, as each subject of foreign economic activity, moving goods across the customs border, is obliged to declare their goods, choosing it at the most favorable to him mode depending on the purpose of such a move. The correct choice of the customs regime - a pledge of effective implementation of foreign operations and enhancing investment and innovation.

Keywords: customs regulations, tax, investment and innovation, external relations, special economic zones, incentives, constraints, tax relief.

Постановка проблеми. Формування та зміна митної політики знаходиться під впливом глобалізаційних процесів. Для досягнення найбільш вигідного становища у міжнародній спільноті з одночасним дотриманням національних інтересів Україні необхідно проводити продуману дипломатичну політику по відношенню до країн та союзів країн, з якими вона межує або планує вступити в певні інтеграційні об'єднання.

При формуванні інструментів реалізації митної політики держави велика роль відведена митним режимам, за допомогою яких формуються стимули та обмеження інвестиційно-інноваційної діяльності. Тому питання формування митних режимів з певними стимулюючими факторами (пільгами, більш низькими внутрішніми податками, врегулювання цін на послуги

митних перевізників, які в Україні є вищими за європейських) або навпаки включити певні обмеження з метою захисту національного ринку (антидемпінгове мито, високий рівень ПДВ, коригування митної вартості, квоти тощо) є актуальним та своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців та фахівців, що займаються дослідженням митної політики та її роз'яснень, в т.ч. в сфері застосування митних режимів в контексті впливу на інвестиційно-інноваційний розвиток можна виокремити О.П. Грибельника, О.Б. Дем'янюк, А.А. Дубініну, М.М. Каленського, А.І. Крисоватого, І.М. Крупку, І.В. Міщенко, В.Я. Настюка, Н.В. Осадчу, Н.І. Патику, П.В. Пашка, М.Г. Шульгу та ін. Проте, не дивлячись на значну кількість публікацій, залишається багато невирішених проблем теорії та практики політики використання митних режимів в контексті стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування теоретичних та практичних засад використання митних режимів з метою покращення інвестиційно-інноваційного розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України здійснюється згідно з митними режимами. Декларант має право обрати митний режим, у який він бажає помістити товар, за умов дотримання вимог щодо такого режиму та в порядку, встановленому діючим законодавством. Митний режим обумовлює порядок переміщення товарів і транспортних засобів, визначає їх статус, встановлює межі прав фізичних і юридичних осіб з розпорядження товарами і транспортними засобами, що знаходяться в їх володінні та ввезеними на територію України, наступним транзитом або вивезенням за її межі [1].

Митний режим – комплекс взаємопов'язаних правових норм, що відповідно до заявленої мети переміщення товарів через митний кордон України визначають митну процедуру щодо цих товарів, їх правовий статус, умови оподаткування і обумовлюють їх використання після митного оформлення [2, с. 205].

З метою застосування законодавства України з питань державної митної справи запроваджуються такі митні режими [3]:

- імпорт;
- реімпорт;
- експорт;
- реекспорт;
- транзит;
- тимчасове ввезення;
- тимчасове вивезення;
- митний склад;
- безмитна торгівля;
- вільна митна зона;
- переробка на митній території;
- переробка за межами митної території;
- знищення або руйнування;
- відмова на користь держави.

У міжнародній практиці для стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності застосовують метод фінансових пільг. Цей метод базується на поверненні митних податків, сплачених при імпортуванні сировини для потреб експортного виробництва та звільненні від непрямих податків на дефіцитні в певній країні матеріали.

Товарообіг в Україні у 2009 р. у порівнянні з 2008 р. зменшився на 60055 млн дол. США, в тому числі за рахунок експорту 27312 млн дол., імпорту – 32743 млн дол. При цьому зменшилася й кількість суб'єктів, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю на 2249

(табл. 1) [4]. Це багато в чому пов'язано з кризою, але не будь-яку роль у цьому відіграє і митне законодавство. Проте вже з 2010 по 2013 рік спостерігаємо тенденцію до збільшення обсягів зовнішньої торгівлі з домінуванням імпорту над експортом.

Таблиця 1

Зовнішньоекономічна торгівля України у 2008-2013 рр. (млн дол. США)

Назва показника	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Товарообіг	148 668	88 613	99 911	129 378	170 962	173 701
— експорт	66 967	39 655	49 301	63 190	82 107	82 337
— імпорт	81 701	48 958	50 610	66 188	88 855	91 364

Джерело: складено автором на базі [4, С. 5]

Слід також зазначити, що Україна використовує свій транзитний потенціал тільки на 60%. Існують певні проблеми з використанням підприємцями режимів переробки на митній території та поза її межами.

Тому питання формування митних режимів з певними стимулюючими факторами (пільгами, більш низькими внутрішніми податками, врегулювання цін на послуги митних перевізників, які в Україні є вищими за європейських) або навпаки включити певні обмеження з метою захисту національного ринку (антидемпінгове мито, високий рівень ПДВ, коригування митної вартості, квоти тощо) є актуальним та своєчасним.

Регуляторний митний режим являє собою ціленаправлений взаємозв'язок сукупності суб'єктів економічного процесу в межах інститутів економічної діяльності, ресурсів та стратегій дій за реалізацію власних економічних інтересів з метою отримання економічних переваг та мінімізації трансакційних витрат.

Регуляторні митні режими виступають інструментом реалізації митної політики держави. В такому режимі закладено засади як обмеження так і стимулювання для підприємницької діяльності.

На формування митної політики та митних режимів впливає багато внутрішніх та зовнішніх факторів. Слід зазначити, що будь-які зміни в нормативній базі зачіпають інтереси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Тому при формуванні митної політики значну роль набуває формування регуляторних митних режимів, у рамках яких декларант здійснює всі операції щодо митного контролю та оформлення. Від виду митного режиму залежать заходи тарифного та нетарифного регулювання, внутрішні податки, які в деяких випадках можна віднести до нетарифних заходів, а в інших – ні (збори за використання доріг). При формуванні кожного митного режиму закладаються обмежувальні та стимулюючі заходи, тобто певні умови, які дозволяють стимулювати деякі види діяльності корисні для держави. Так, створення сприятливих умов в рамках режиму транзиту дозволить покращити використання транзитного потенціалу України, сприятиме підвищенню надходжень від податків щодо користування доріг, трубопроводів тощо [5].

Також зазначимо, що за результатами аналізу вирішального впливу норм, правил та законів на формування митних режимів в Україні, Європейському Союзі, митному союзу Російська Федерація, Білорусь, Казахстан, було з'ясовано, що в Україні існує три основних режими, які мають більше заборон ніж стимулів, а саме – це режим знищення та руйнування, реекспорт, реімпорт (табл. 2) [6].

Пільги повинні відповідати таким вимогам: 1) не заперечувати нормам міжнародного права та Конституції України; 2) пільги не можуть носити індивідуальний характер; 3) надання пільг повинно бути пов'язано зі стимулюванням корисної діяльності (експорт товарів, використання давальницької сировини); 4) надання пільг пов'язано з національними інтересами країни.

**Порівняльна характеристика стимулюючого та
обмежувального впливу митних режимів ***

Режими	Україна	ЄС	Митний Союз РБК
Імпорт	Н	Н	З
Реімпорт	З	Н	Н
Експорт	С	З	З
Реекспорт	З	С	С
Транзит	Н	С	Н
Митний склад	Н	С	С
Тимчасове ввезення (вивезення)	Н	С	З
Вільна митна зона	Н	С	Н
Безмитна торгівля	С	—	С
Переробка на митній території	С	С	З
Переробка за межами митної території	Н	З	З
Знищення та руйнування	З	—	З
Відмова на користь держави	Н	—	Н

*Примітка: Н — нейтральний, С — в ньому більше стимулів, З — в режимі більше заборон та обмежень.

Джерело: складено автором на базі [6]

Пільги можуть надаватися у вигляді скасування чи зменшення величини мита, податку на додану вартість, акцизу, збільшення часових меж використання режиму, скорочення чи зменшення нетарифних заходів, відсутності дозвільної системи для певного режиму, спрощення механізму використання даного режиму. Так при оформленні товарів в режимі експорту практично на всі групи товарів не сплачується мито, податок на додану вартість, акциз, практично відсутні нетарифні обмеження, використання товару не обмежується, країна походження та митна вартість не мають суттєвого впливу. При наданні таких пільг держава переслідує інтереси збільшення сальдо торговельного балансу за рахунок розвитку експортного потенціалу.

Заборони та обмеження пов'язані також з державними інтересами щодо обмежування використання певного режиму. Обмеження можуть бути у вигляді тарифних та нетарифних бар'єрів, додаткової системи контролю, надання дозвільних документів (сертифікат походження, відповідності), скорочення термінів перебування режиму, встановлення додаткові процедури контролю (наприклад, фотографування та присвоєння серійних номерів давальницької сировини), скорочення термінів використання даного режиму, створення прихованої системи внутрішніх податків [7].

Обмеження повинні бути економічно обґрунтовані урядом та не можуть бути введені з порушенням норм міжнародного права.

Отже, в Україні три основних режими, які мають більше заборон ніж стимулів, а саме – це режим знищення та руйнування, реекспорт, реімпорт. При цьому слід зазначити, що механізми реалізації режимів транзит та спеціальна митна зона треба зробити більш привабливими для здійснення підприємницької діяльності. Труднощі оформлення товарів в режимі транзиту призводять до великих збитків уряду, а відсутність юридичної можливості використання режиму спеціальна митна зона сповільнює розвиток експортного потенціалу.

Режимів, які містять в собі більше стимулів ніж заборон в Україні три. Це експорт, магазин безмитної торгівлі та режим переробки на митній території. Слід зазначити, що відсутність чіткої системи контролю давальницької сировини в режимі переробки призводить до появи тіншових схем, за якими товари ввозяться та вивозяться в незрівнянних обсягах, тобто

залишок сировини після переробки не контролюється належним чином. Кількість нейтральних режимів – п'ять. Їх використання не сповільнює зовнішньоекономічні операції, але й не створює додаткових мотивів до їх використання. Треба посилювати мотиваційні чинники при використанні пріоритетних для України митних режимів з метою активізації інвестиційно-інноваційної діяльності та створення позитивного іміджу України на міжнародній арені.

Отже, для України необхідно режими переробки на митній території та транзит зробити більш стимулюючими ніж в ЄС або Митному союзі РБК, що сприятиме активізації зовнішньоекономічної діяльності.

Доцільно внести зміни в Митний кодекс України щодо спрощення процедур контролю за режимом переробки на митній території. Ці дозволи можуть здійснювати у відповідності до режиму найбільшого сприяння на підставі двохсторонніх домовленостей поміж країнами .

Для підвищення ефективності використання режиму транзит Україні доцільно приєднатися до ряду міжнародних конвенцій та угод, які сформовані в Програмі утвердження України як транзитної держави.

Спростити систему митного контролю на кордоні та перевести її на період митного пост-аудиту у відповідності до міжнародних домовленостей [8].

На державному рівні необхідно здійснити перегляд умови ліцензування в напряму спрощення їх для митних перевізників, власників митних ліцензійних складів з метою розвитку супутньої митної інфраструктури та забезпечення створення робочих місць, а також розширення асортименту транзитних послуг для суб'єктів ЗЕД.

На нашу думку, важливим інструментом державної фіскальної політики щодо інтенсифікації залучення іноземних інвестицій та освоєння інновацій повинні стати такі митні режими як спеціальні (вільні) економічні зони (СЕЗ). Вони зарекомендували себе в якості ефективного залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій та територіального розвитку в розвинутих державах і в країнах, що розвиваються.

За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [9] станом на початок 2013 року в Україні формально продовжують функціонувати 11 спеціальних (вільних) економічних зон, проте фактично провадять діяльність тільки 9 із них, у яких реалізовується 119 інвестиційних проектів загальною кошторисною вартістю 660,4 млн дол. США (табл. 3).

Таблиця 3

Основні показники діяльності СЕЗ України (станом на 01.01.2013 р.)

Назва СЕЗ	Кількість проектів (од.)	Кошторисна вартість проектів (тис. дол. США)	Кількість нових робочих місць (од.)	Залучено інвестицій (тис. дол. США)	Освоєно інвестицій (тис. грн)	Надходження до бюджетів (тис. грн)
«Азов»	2	96 893	610	3 028	19 827	17 045
«Донецьк»	1	7 000	260	3 467	18 424	21 230
«Славутич»	10	5 273	356	15 835	86 298	37 802
«Курортполіс Трускавець»	6	63 801	800	58 140	303 570	1 335
«Яворів»	72	207 420	7 668	194 969	564 433	347 838
«Закарпаття»	16	226 047	7 919	162 265	1 070 655	3 854 371
«Порто-франко»	5	29 578	343	57 366	346 710	140 062
«Рені»	6	19 399	346	13 739	74 223	4 848
«Миколаїв»	0	0	0	0	0	0
«Порт Крим»	1	4 957	179	626	3 460	428
«Інтерпорт Ковель»	0	0	0	0	0	0
Всього	119	660 368	18 481	509 435	2 487 600	4 424 959

Джерело: складено автором на базі [9]

До основних пільг, що надаються інвесторам у режимі спеціальних економічних можна віднести наступні [10]:

- податок на додану вартість не справляється в разі ввезення з-за меж митної території України устаткування, обладнання, комплектувальних деталей до них, транспортних засобів (крім підакцизних товарів) для реалізації інвестиційних проектів, але не більше ніж на 5 років;
- мито не справляється у разі ввезення з-за меж митної території України сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектувальних деталей до них, транспортних засобів (крім підакцизних товарів) для реалізації інвестиційних проектів, але не більше ніж на 5 років тощо.

Поряд з цим слід зазначити, що з метою активізації інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні та стимулювання розвитку реального сектору економіки за допомогою митних регуляторів необхідно не забувати про вже зроблені кроки на нормативно-правовому рівні і націлитися суб'єктам цих відносин на їх ефективне виконання [11]. Це зокрема стосується наступних нюансів:

По перше, не оподатковується 80 відсотків прибутку підприємств, отриманого від продажу деяких енергозберігаючих товарів власного виробництва і 50 відсотків прибутку, отриманого від здійснення енергозберігаючих заходів та реалізації енергоефективних інвестиційно-інноваційних проектів.

По друге, від сплати податку на додану вартість звільняються операції із ввезення на митну територію України: устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії, енергозберігаючого обладнання і матеріалів, а також обладнання, матеріалів, сировини, устаткування та комплектуючих, що використовуються для виробництва альтернативних видів палива або для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії.

По третє, з метою залучення інвестицій в оновлення основних засобів, створення додаткових робочих місць і збільшення обсягів виробництва для новоутворених суб'єктів господарювання, підприємств із щорічним обсягом доходів до 3 млн. гривень та кількістю працюючих до 20 осіб, а також для юридичних осіб, які будуть переходити зі спрощеної системи оподаткування на загальну, на строк до 1 січня 2016 року, з урахуванням окремих обмежень за видами діяльності, запроваджена нульова ставка податку на прибуток.

Висновки. Таким чином, інститут митного режиму є з одним ключових у митному праві України, оскільки кожен суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності, переміщуючи товар через митний кордон, зобов'язаний декларувати свій товар, обираючи цьому при сприятливий найбільш йому режим залежно від мети такого переміщення. Правильний вибір митного режиму – запорука ефективного здійснення зовнішньоекономічної операції та активізації інвестиційно-інноваційної діяльності.

Список літератури:

1. Гребельник О. П. *Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності* : підруч. / О. П. Гребельник. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – 696 с.
2. Шульга М.Г. *Митний режим як форма реалізації митної політики* / М.Г. Шульга // *Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого.* – 2012. – №4 (11). – С. 204-216.
3. *Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI* [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України : [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/page2>
4. *Статистична інформація* [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
5. Івашина О.Ф. *Інституціоналізація економічного розвитку: монографія* [Текст]/ О.Ф. Івашина. – Дніпропетровськ: Наука та осві- та, 2009. – 284 с.

6. Осадча Н.В. *Методи формування регуляторного митного режиму в умовах процесів глобалізаційних* [Електронний ресурс] / Н.В. // Осадча – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/23168/21-Osadcha.pdf?sequence=1>

7. Міщенко І.В. *Новели інституту митного режиму в контексті реформування митного законодавства* [Електронний ресурс] / Міщенко І.В. // – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Arip/2012_2/73-77.pdf

8. Крупка І. М. *Порівняльний аналіз основних інструментів зовнішньоторговельної політики в умовах глобалізації* / І. М. Крупка // *Формування ринкової економіки в Україні*. – 2009. – № 19. – С. 335–351

9. *Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України* – [Електронний доступ]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/>.

10. Марцин В. С. *Вільні економічні зони, їхнє місце у прямому іноземному інвестуванні* / В. С. Марцин // *Актуальні проблеми економіки*. – 2009. – № 4. – С. 46-54.

11. *Інноваційна політика: Європейський досвід та рекомендації для України*. – Том 2. – *Аналіз законодавства України у сфері досліджень, розробок та інноваційної діяльності та пропозиції щодо доповнень до законодавства. Проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні»*. – К.: Фенікс, 2011. – 349 с.